

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ, номзади илмҳои таърих Мирзоев Мирзо Низомуддинович ба диссертатсияи Мудабирзода Зафарҷон Бадриддин дар мавзӯи «Таърихнигории таърихи водии Рашт (давраи нав, наватарин ва муосир)» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020300 – Таърих (6D020303 – Таърихнигорӣ, манбаъшиносӣ ва методҳои таҳқиқоти таърихӣ). Душанбе, 2025.

Диссертатсияи Мудабирзода Зафарҷон Бадриддин ба масъалаи муҳими таърихӣ бахшида шудааст, ки дорои аҳамияти баланди илмӣ ва назариявӣ мебошад. Зеро мавзӯи таърихнигории водии Рашт дар давраҳои нав, наватарин ва муосир, яке аз самтҳои камомӯхташудаи таърихи халқи тоҷик ба ҳисоб меравад. Рисолаи мазкур гувоҳи он аст, ки муҳаққиқ барои ҳалли масъалаҳои гузошташуда саъю кӯшиши зиёд ба харҷ дода, сарчашмаҳои мавҷударо дар ин замина ҷиддан мавриди таҳқиқ ва омӯзиш қарор додааст.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯи «Таърихнигории таърихи водии Рашт (давраи нав, наватарин ва муосир)» ба ихтисоси 6D020300 – Таърих (6D020303 – Таърихнигорӣ, манбаъшиносӣ ва методҳои таҳқиқоти таърихӣ) мутобиқати пурра дорад.

Мубрамии мавзӯи таҳқиқот. Муҳимияти масъалаи таҳқиқшаванда, пеш аз ҳама дар он ифода меёбад, ки то имрӯз ба таври ҳамаҷониба мавриди омӯзиш ва баррасии амиқ қарор нагирифтааст. Водии Рашт ҳамчун як минтақаи дорои таърихи ғанӣ, фарҳанги қадима ва нақши муассир дар ҷараёнҳои сиёсӣ иҷтимоӣ давраҳои гуногун, сазовори он аст, ки таърихи он бо истифода аз усулҳои илмӣ таърихнигорӣ таҳқиқ ва таъбу нашр гардад. Аҳамияти мавзӯ, пеш аз ҳама, дар он зоҳир мешавад, ки он на танҳо ба равшан сохтани равандҳои таърихӣ минтақа дар давраҳои нав, наватарин ва муосир мусоидат мекунад, балки дар баробари он, вазъи илми таърихнигориро дар мавриди ин минтақа

дар маҷмӯъ баён ва арзёбӣ менамояд. Дар доираи чунин таҳқиқот, на танҳо воқеаҳои муҳими таърихӣ, балки симоҳои барҷастаи маҳаллӣ, ҳаракатҳои сиёсӣ иҷтимоӣ ва равандҳои фарҳангиву иқтисодии марбут ба водии Рашт бозтоб меёбанд. Бояд таъкид кард, ки омӯзиши таърихнигории ин минтақа дар марҳалаҳои таърихӣ гуногун имконият фароҳам меорад, то роҳҳои муносиб барои такмили нигоҳи илмӣ ба таърихи маҳаллӣ ва тавсеаи илмӣ он муайян карда шавад. Ин равиш ба раванқ ва устувории худшиносии таърихӣ ҷомеа мусоидат менамояд.

Дарачаи наwgонии натиҷаҳои диссертатсия. Диссертатсияи Мудабирзода Зафарҷон Бадриддин таҳти унвони “Таърихнигории таърихи водии Рашт (давраи нав, наwtарин ва муосир)” яке аз аввалин таҳқиқоти ҳамаҷонибаест, ки равандҳои таърихнигориро дар доираи як минтақаи мушаххаси таърихӣ Тоҷикистон ба таври илмӣ ва низомманд баррасӣ менамояд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсиониро дақиқияти маълумот, кифоя будани сарчашмаҳои таърихӣ, маводи таҳқиқотӣ, коркарди натиҷаҳои таҳқиқот, ҳаҷми интишорот, таҳлил, баррасӣ ва муқоисаи илмӣ амалии нуқтаҳои мавзӯи таҳқиқшаванда тақозо менамоянд. Хулосаву тавсияҳо дар асоси таҳлили илмӣ натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ пешниҳод гардидааст.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Асосҳои назариявии таҳқиқотро асарҳо ва маърузаҳои Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, асарҳо ва концепсияҳои илмӣ муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷӣ, ки бевосита оид ба таърихи халқи тоҷик пажӯҳиш гузарондаанд, санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ, ҳуҷҷатҳои бойгонӣ, нашрияҳои матбуоти даврӣ, монографияҳо ва мақолаҳои ба мавзӯ дахл доштаро дар бар мегиранд.

Сохтори диссертатсия аз муқаддима, се боб, ҳафт зербоб, хулоса, номгӯи маъхазҳо ва адабиёти истифодашуда иборат мебошад.

Дар муқаддима муаллиф аҳамияти мавзуи рисолаи диссертационӣ, сатҳи омӯзиши мавзӯ, ҳадафи таққиқ, предмет, объект, усулҳо, асосҳои назариявии таҳқиқ, нуқтаҳои меҳварӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалӣ, сохтор ва тавсифи умумии кори таҳқиқотино, ки барои дифоъ пешниҳод мешаванд, возеҳу равшан шарҳ додааст.

Боби якуми диссертатсия *«Қаротегин дар асарҳои таърихӣ давраи нав»* ном дошта аз ду зербоб иборат аст.

Дар зербоби аввал *“Маълумоти муаллифони маҳаллӣ дар бораи Қаротегин”* муаллиф ба омӯзиши маълумоти муаллифони маҳаллӣ оид ба таърихи Қаротегин (водии Рашт) таваҷҷуҳи махсус зоҳир намудааст. Муаллиф тавонистааст навиштаҳо, хотирот, таҳқиқот ва асарҳои шифоҳии таърихнигорони маҳаллиро ҷамъоварӣ ва таҳлил намояд, ки то ба имрӯз ба таври кофӣ мавриди таваҷҷуҳи илмӣ қарор нагирифта буданд. Маълумоти муаллифони маҳаллӣ на танҳо воқеаҳои таърихиро инъикос мекунанд, балки ҷаҳонбинӣ, рӯҳия ва муносибати аҳолии маҳалро нисбат ба рӯйдодҳои таърихӣ бозтоб медиҳанд. Ин манбаъҳо, гарчанде ки баъзан хусусияти шифоҳӣ ё анъанавӣ доранд, барои бозсозии таърихи иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва сиёсӣ аҳамияти хос доранд.

Зербоби дувуми боби якум *«Қаротегин дар асарҳои муҳаққиқони руси охири асри XIX ва ибтидои асри XX»* унвон дорад. Дар ин зербоби диссертатсия саҳми муҳаққиқони руси охири асри XIX ва ибтидои асри XX дар омӯзиши таърихи Қаротегин (водии Рашт) ба таври илмӣ таҳлил гардидааст. Муаллиф барҳақ нишон медиҳад, ки дар ин давра таваҷҷуҳи донишмандони рус ба ин минтақа афзуда, тадриҷан маълумоти муфасссал дар бораи ҷуғрофия, аҳоли, таркиби иҷтимоӣ ва сохтори маъмурии Қаротегин ба вучуд омад.

Боби дуоми диссертатсия таҳти унвони *«Ҳаракатҳои мардумӣ ва ҳаёти фарҳангии давраи тоинқилобии минтақа дар адабиёти таърихӣ»* унвон дошта, аз ду зербоб иборат аст.

Зербоби аввали боби дуом *«Ҳаракатҳои мардумӣ бар зидди низоми амирӣ ва инъикоси он дар адабиёти таърихӣ»* номгузорӣ гардидааст. Дар ин зербоб масъалаи ҳукмронии амирони манғит, бахусус дар охири асри XIX ва ибтидои асри XX баррасӣ мегардад. Дар ин давра, дар натиҷаи зиёд шудани миқдори андозҳо ва паст шудани сатҳи зиндагии мардум, дар манотиқи гуногуни Аморати Бухоро, хусусан дар ноҳияҳои Бухорои Шарқӣ, шӯришҳои зиёди халқӣ ба вуқӯъ пайвастанд. Аз ҷумла, Шӯриши Восеъ дар Ховалинг бар зидди беки Балҷувон ва ҳамчунин як қатор ошӯбҳои дигар дар минтақаи Кӯлоб мавриди таҳлил қарор гирифта, сабабҳо, хусусиятҳо ва натиҷаҳои ин ҳаракатҳои мардумӣ аз дидгоҳи адабиёти таърихӣ баррасӣ мешаванд.

Зербоби дувуми боби дуом таҳти унвони *«Инъикоси ҳаёти фарҳангии минтақа дар таҳқиқотҳои таърихӣ»* номгузорӣ гардида, ба омӯзиши яке аз самтҳои муҳими таърихшиносии минтақаи Рашт, яъне дараҷаи таҳқиқи масоили фарҳангӣ бахшида шудааст. Дар ин зербоб, таваҷҷуҳ ба он ҷалб мегардад, ки чи гуна ҳаёти фарҳангии минтақа дар асарҳои таърихӣ инъикос ёфта, кадом ҷанбаҳои фарҳанг - аз ҷумла урфу одатҳо, суннатҳо, маърифат, санъат ва муассисаҳои фарҳангӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд.

Боби сеюми диссертатсия *«Таърихшиносии водии Қаротегин дар замони Шуравӣ ва даврони истиқлолият»* ном дошта аз се зербоб иборат мебошад.

Зербоби аввали боби сеюм *«Инъикоси вазъи иҷтимоӣ ва иқтисодии вилояти Фарм дар солҳои 20–80-уми асри XX»* номгузорӣ гардида, ба таҳлили аввалин кӯшишҳо ҷиҳати омӯзиши масоили таърихӣ солҳои

20–30-юми асри XX бахшида шудааст. Ин давра ба марҳалаи ташаккули ҳокимияти Шуравӣ рост омада, дар таърихнигории шуравӣ ҳамчун давраи баъдиинқилобӣ ва оғози омӯзиши илмӣ таърихи халқи тоҷик шинохта мешавад.

Зербоби дувуми боби сеюм бо унвони *«Таърихнигории ҳаёти иқтисодӣ ва иҷтимоии минтақаи Рашт дар замони истиқлол»* номгузорӣ гардида, ба омӯзиш ва баррасии равандҳои иҷтимоӣ ва иқтисодии минтақаи Рашт дар даврони соҳибистиқлолии Тоҷикистон бахшида шудааст, ки дар он тамоюлҳои асосии рушди иқтисодӣ, мушкилоти иҷтимоӣ, дастовардҳо ва нақши давлату ҷомеа дар пешбурди ҳаёти сокинон мавриди таҳлил қарор мегиранд.

Зербоби сеюми боби сеюм таҳти унвони *«Таърихнигории рушди фарҳанги Рашти даврани Шуравӣ ва замони истиқлол»* номгузорӣ гардидааст. Дар ин зербоб таҳлили раванди омӯзиш ва таҳқиқи фарҳанги водии Қаротегин дар марҳалаҳои гуногун — аз даврани ҳукмронии Шуравӣ то даврони соҳибистиқлолии Тоҷикистон — мавриди баррасӣ қарор мегирад. Муаллиф ба таҳаввулоти мазмунӣ ва методологии таҳқиқотҳо таваҷҷуҳ зоҳир намуда, нишон медиҳад, ки чи гуна муносибати муҳаққиқон нисбат ба фарҳанги маҳаллӣ дар ҳар марҳала тағйир ёфтааст. Ҳамзамон, саҳми олимон ва муассисаҳои илмӣ дар ин раванд, инчунин таъсири сиёсатҳои давлатӣ ба рушди фарҳанг ва инъикоси он дар таърихнигорӣ низ мавриди таҳлил қарор дода шудааст.

Диссертант қайд менамояд, ки масъалаҳои фарҳанг дар замони Шуравӣ ва даврони истиқлолият қисми муҳимми таҳқиқоти олимонро ташкил меод. Ин самти таҳқиқот дар омӯзиши маданияти либос, фарҳанги миллӣ, анъанаҳо, рушди илму дониш ва дигар равишҳои фарҳангӣ инъикос гардид.

Дар хулосаи диссертатсия фикри ҷамъбастии муаллиф оид ба мавзӯ оварда шуда, инчунин пешниҳодҳои назариявӣ ва тавсияҳои ӯ низ боиси қабул мебошанд.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда. Хулосаҳо ва тавсияҳое, ки дар диссертатсия пешкаш гардидаанд, аз лиҳози илмӣ-методологӣ асоснок шуда, бо принсипҳои таҳқиқотии илми таърих мувофиқ мебошанд. Онҳо дар муқоиса бо нуқтаҳо ва хулосаҳое, ки дар соҳаи таърихнигорӣ истифода мешаванд, хислати навгонӣ доранд.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия аз он иборат аст, ки натиҷаҳои таҳқиқро метавонанд, ки олимони соҳаи таърих, сиёсатшиносӣ, муносибатҳои байналхалқӣ ҳангоми фаъолияти илмӣ-тадқиқотӣ ва амалӣ мавриди баҳрабардорӣ қарор диҳанд.

Маводи диссертатсияро метавон, дар рафти навиштани асарҳои илмӣ оид ба таърихи халқи тоҷик, инчунин дар рафти тартиб додани маводи таълимӣ истифода кард.

Нашри натиҷаҳои диссертатсия дар маҷалаҳои тақризшаванда. Унвонҷӯ, оид ба диссертатсия худ 5 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 9 мақола дар дигар нашрияҳо аз ҷоп баровардааст.

Мутобиқати барасмиятдории диссертатсия ба талаботи КОА. Диссертатсияи Мудабирзода Зафарҷон Бадриддин дар мавзӯи «Таърихнигории таърихи водии Рашт (давраи нав, навтарин ва муосир)» ба ихтисоси 6D020300 – Таърих (6D020303 – Таърихнигорӣ, манбаъшиносӣ ва методҳои таҳқиқоти таърихӣ) аз рӯи натиҷаҳои илмӣ ва амалии бадастоварда ба талаботи Низомномаи КОА оид ба «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ», ҷавобгӯ мебошад.

Дар баробари дастовардҳо дар диссертатсияи Мудабирзода

Зафарҷон Бадриддин низ баъзе нуқсону норасой ба назар мерасанд:

1. Хуб мешуд номи бархе кишварҳо дар матни диссертатсия яклухт навишта мешуд. Масалан, дар саҳифаи 40 Русия ва дар дигар ҷойҳо Россия нишон дода шудааст.
2. Диссертант таърихи замони Шӯравии минтақаи Раштро хуб таҳлил намудааст, аммо сабабҳои барҳам хӯрдани вилояти Фармо зикр накардааст.
3. Беҳтар мешуд ҳамаи бобҳои диссертатсияи илмӣ бо зербобҳо баробар тақсим мешуданд, чунки бобҳои якум ва дуум аз ду зербоб ва боби сеюм аз се зербоб иборат мебошад.
4. Дар бархе ҷойҳои матни диссертатсия хатогихои имлоӣ, услубӣ ва техникӣ ба ҷашм мерасанд.

Аммо эродҳои зудислохшаванда қимати илмии диссертатсияро кам намегардонанд, зеро диссертатсия дар мавзӯи ниҳоят муҳими этнофарҳангӣ навишта шуда, унвонҷӯ мақсад ва вазифаҳои таҳқиқро ба пуррагӣ иҷро кардааст ва мазмуни кор бо ихтисоси илмӣ ба таври комил мутобиқат менамояд.

Ҳамин тавр, дар диссертатсия мақсаду вазифаҳои мушаххас пайгирӣ шуда, нуқтаҳои асосие ба ҳимоя пешниҳод гардидаанд, ки дар асоси таҳлилу омӯзиши сарчашмаҳои таърихӣ ва осори муҳаққиқони муосир ба масъалаи Таърихнигории таърихи водии Рашт равшанӣ меандозанд. Мундариҷаи автореферат бо матни диссертатсия комилан мутобиқат намуда, теъдоди мақолаҳои дар маҷалаҳои тақризшаванда ба нашррасидаи диссертант кофӣ мебошанд.

Хулоса, диссертатсия дар мавзӯи «Таърихнигории таърихи водии Рашт (давраи нав, навтарин ва муосир)» кори ба анҷом расида ҳисобида шуда, ба талаботи бандҳои 31-35 -и «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ», ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26.06.2023, таҳти №295 тасдиқ гардидааст, пурра ҷавобгӯ буда, муаллифи он Мудабирзода

Зафарҷон Бадриддин – сазовори гирифтани дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020300 – Таърих (6D020303 – Таърихнигорӣ, манбаъшиносӣ ва методҳои таҳқиқоти таърихӣ) мебошад.

Муқарризи расмӣ:

**номзади илмҳои таърих,
дотсенти кафедраи таърихи
умумӣ ва муносибатҳои байналхалқии
ДДОТ ба номи С. Айнӣ**

Мирзоев Мирзо Низомудинович

Суроға: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, х. Рӯдакӣ, 121, ДДОТ ба номи С.Айнӣ, тел.: + 992 988303130

Тасдиқ мекунам:

**Сардори раёсати кадрҳо
ва корҳои махсуси ДДОТ
ба номи Садриддин Айнӣ**

Абдукарим Мустафозода

« 25 » 08 2025

